

Belwiana Żalylowa. Wzrost 1948 nr 1. r. 1.

extérieure entre les tours, avec une ouverture de triphorium, des colonnes fort bien conservées et leurs chapiteaux.

TC-OR-5549-2

Les recherches opérées dans l'église baroque actuelle des PP. Paulins à Skałka (Cracovie), ont amené la découverte, dans le mur sud de l'église, des fondations d'une construction établie sur un plan rectangulaire, peut-être même carré. Le prof. Szyszko-Bohusz, qui dirige les recherches, suppose — d'après une mention de Długosz sur une „Ecclesia rotunda“ qu'il s'agit là des fondations d'une rotonde.

La rotonde de st Nicolas, à Cieszyn, est construite sur le plan d'un cercle de 6,50 m. de diamètre intérieur et des murs de 1,50 m. d'épaisseur. A l'est, une abside d'un rayon de 1,40 m. se rattache au cercle du mur; la voûte de l'abside est une demi-coupole, celle de la rotonde, une coupole entière. A l'intérieur de la rotonde en face de l'abside, on a trouvé les bases des colonnes, 2 à part dans la nef et 4 adossées qui soutenaient la tribune du chœur. Un escalier creusé dans l'épaisseur du mur menait au chœur. Étant donné le manque de mentions écrites, le revêtement ultérieur en brique et le manque de détails, il est difficile d'établir l'époque à laquelle remonte cette construction. On ne peut que constater son appartenance au groupe de constructions centrales répandues chez les Tchèques au début du moyen âge et qui se rattachent au splendide prototype — la rotonde de st Guy à Prague (930).

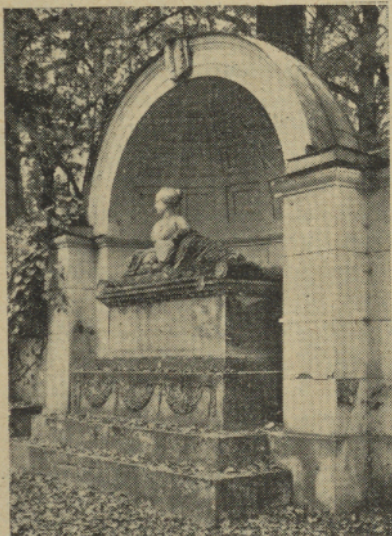
A Gniezno, on a déterré les fondations d'une chapelle ronde à 3 absides, à côté de la Cathédrale. Ces fondations avaient été découvertes, dès 1932, par l'évêque Laubitz et avaient été reconnues par le prof. Szyszko-Bohusz et Dalbor pour les vestiges d'une ancienne rotonde romane. L'observation du mur fit constater à l'auteur que ces fondations proviennent de la chapelle de Łaski, construite au XVI-e s. D'après les recherches de l'auteur, la rotonde primitive qui contenait la dépouille de st Albert, se trouvait à l'intérieur de la cathédrale actuelle. L'auteur a retrouvé les restes de ces fondations lors des fouilles de 1947.

NATOLIN

STANISŁAW LORENTZ

Na terenie dóbr wilanowskich u stóp południowego odcinka skarpy warszawskiej leżał las mieszany, w którym za czasów króla Jana III hodowano bażanty, i stąd miejscowość zwano Bażantarnią. W r. 1780, gdy właścicielem Wilanowa był ks. August Czartoryski, wojewoda ruski, córka jego, Izabela Lubomirska, marszałkowa w. kor., wzniosła tu na skarpie niewielki pałacyk, który projektował architekt Szymon Bogumił Zug, a dekorował polichromiami Vincenzo Brenna. W r. 1806 rozpoczęto przebudowę pałacu według projektów nowego właściciela, Stanisława Kostki Potockiego, zięcia księżny marszałkowej, i architekta Piotra Aignera. Sztukaterie we wnętrzach pałacowych, które zastąpiły poli-

chromiczne dekoracje Brenny, wykonał Wirgiliusz Bauman. Przebudowy pałacu dokonano dla syna Stanisława Kostki, Aleksandra Potockiego, który zamieszkał tu z żoną, Anną z Tyszkiewiczów. Oni oboje przekształcili park, nadając mu charakter parku angielskiego, i wybudowali w latach 1806—15 oficynę, wozownię i stajnie, taras z amfiteatrem przed pałacem, holendernię w parku i ozdobili park pomnikami, kamieniami pamiątkowymi itp. Nazwę miejscowości w 1807 od imienia córki Aleksandrostwa Potockich zmieniono na Natolin. Ok. r. 1823 Aleksander Potocki wzniósł według projektów Aignera empirowe domki dozorców, a w latach 1834—38 ozdobił rzezbami fasadę pałacu od strony dziedzińca, dobudował kolumnowy portyk przy oficynie, wystawił pomnik zmarłej córce Natalii Sanguszkowej i maurytański most, prowadzący do niego, wybudował bramę maurytańską i wzniósł w parku świątynkę dorycką oraz akwedukt. Architektem, który projektował te budowle, był Henryk Marconi, rzeźby wykonał uczeń Canovy, Ludwik Kauffmann. Między

Ryc. 11. Natolin — pomnik grobowy N. Sanguszkowej w r. 1939 przed zniszczeniem (fot. Państwo. Inst. Hist. Sztuki i Inwentaryzacji Zabytków, Warszawa).

rokiem 1840 a 1845 dwa pokoje na piętrze pałacu ozdobiono dekoracją polichromiczną o charakterze tzw. „etruskim“ i umieszczono w nich zespół zabytków antycznych.

W drugiej połowie XIX w. i w początku XX w. Natolin, zaniebdany przez właścicieli, popadać począł w ruinę. Wyrazem tego było m. in. rozebranie przed 20 laty rozpadającej się już holenderni.

W czasie Powstania Warszawskiego i w miesiącach jesiennych 1944 r. wojska niemieckie zdewastowały i rozgrabiły zabytkowy pałac, zabawiały się rozstrzeliwaniem rzeźb, m. in. posagu Natalii Sanguszkowej na jej pomniku grobowym, a park rozkołysły rowami strzeleckimi.

W r. 1945 Natolin objęła Kancelaria Cywilna z przeznaczeniem na siedzibę letnią Prezydenta Rzeczypospolitej. Zabytkowy ze-

spół architektoniczno-parkowy o wybitnej wartości artystycznej, kulturalnej i krajobrazowej, pozyskał właściwego użytkownika, który zapewnił mu nie tylko należyte zabezpieczenie, ale i stworzył możliwości wyrównania szkód wojennych oraz przywrócenia wartości zatraconych w ciągu ostatniego stulecia.

Prace konserwatorskie w pierwszym roku musiały mieć tylko charakter ochronny, zapobiegający dalszym zniszczeniom. Pokryto więc na nowo przeciekający dach pałacu i oszklono okna, w parku pozasypywano rowy sirzeleckie i zorganizowano opiekę nad drzewostanem. W r. 1946 rozpoczęto gruntowną restaurację wnętrz pałacowych i w ciągu 2 lat 1946 i 1947 prawie całkowicie ją ukończono. Pałac wyposażono w instalację centralnego ogrzewania tak zaprojektowaną, aby żadnych nowych elementów nie wprowadzać do sal zabytkowych. Fryz sztukatorski w salonie z r. 1808 z przedstawieniem uroczystości dionizyjskich i sztukaterie w sali jadalnej zostały odczyszczane.

Ryc. 12. Natolin — pomnik grobowy N. Sanguszkowej po zniszczeniu (1945) (fot. Z. Tomaszewska).

W pokojach „etruskich“ na pierwszym piętrze odnaleziono pod późniejszymi prze-malowaniami pierwotną polichromię z lat 1840—45 i zakonserwowano ją, częściowo rekonstruując, co nie nastęrczało trudności ze względu na ciągły charakter i powtarzające się motywy dekoracji malarskiej. Zrekonstruowano też boazerię w gabinecie „etruskim“ na podstawie zachowanych na miejscu ich fragmentów oraz fotografii z przed dwudziestu kilku lat. Na półkach w gabinecie ustawiono wybór zabytków antycznych („ushabti“, brzozy egipskie, wazy greckie, szkła rzymskie, fragmenty lapidarialne) dla odtworzenia charakteru wyposażenia wnętrza w chwili jego powstawania, co ustalić można było na podstawie spisu inwentarzowego z r. 1845.

Do sali jadalnej pozyskano komplet polskich mebli z czasów Księstwa Warszawskiego, a więc z okresu dekorowania wnętrz sztukateriami. W pół otwartym salonie pałacowym od strony tarasu odnaleziono w owalu środkowym plafonu polichromię Brenny z r. 1780, zamalowaną gładko przy zdobieniu sali sztukateriami w r. 1808. Ponieważ stan zachowania polichromii był dobry, odsłonięto ją i zakonserwowano. Z innych budowli — odremontowano budynek stajni i wozowni z r. 1808—9 oraz oficynę i adaptowano jej wnętrza dla nowych potrzeb. W parkowym pokoju oficyny, zwanym w początku XIX w. „pokojem wiejskim“ z plafonem Byczkowskiego z r. 1808—9 i empirowym piecem usunięto kuchnię wbudowaną w drugiej połowie XIX w., gdy oficynę przeznaczono na mieszkania oficjalistów. W parku uregulowano zaniedbany bieg strumyka ze sztucznym rozlewiskiem u stóp wzgórza pod tarasem, oraz wyłożono twardą nawierzchnią drogi dojazdowe od bramy głównej do dziedzińca pałacowego.

W r. 1948 i w latach następnych prowadzone będą dalsze prace konserwatorskie przy zabudowaniach, rzeźbach i w samym parku. W pałacu trzeba jeszcze odrestaurować piaskowcowe kapitele kolumn wpółotwartego salonu owalnego, postrzelane przez żołnierzy niemieckich i wykończyć remont podziemi, a trzeba też uzupełnić umeblowanie sal reprezentacyjnych. Z zabytków architektury parkowej wymaga gruntownej restauracji most maurytański, dziś pozbawiony balustrady i tynków, świątynka dorycka i akwedukt. Trudne i wielkie zadania nasuwa konserwacja i restauracja rzeźb. Dla pomnika Natalii Sanguszkowej wykonać trzeba na nowo cztery posągi geniuszów śmierci, gaszących pochodnie, a w postaci zmarłej — uzupełnić tors wraz z głową. Wymagają też uzupełnienia 4 lwy, strzegące mostu przed pomnikiem. Dalszym zadaniem będzie konserwacja romantycznej bramy przy ogrodzie warzywno-owocowym, kamiennych wazonów na tarasach, kamiennych ław i płyt z napisami pamiątkowymi w parku itp. Sprawą szczególnie odpowiedzialną jest uporządkowanie i zrekonstruowanie wspaniałego parku angielskiego, który śmiało zaliczyć można do grupy najcenniejszych parków zabytkowych tego typu w Polsce.

Le palais de Natolin, dans la localité de ce nom, près de Varsovie, fut élevé par la princesse Isabelle Lubomirska, en 1780, d'après les projets de l'architecte Simon Bogumil Zug, en style classique. En 1806, on entreprit la reconstruction du palais d'après les projets du nouveau propriétaire, célèbre connaisseur en architecture, Stanislas Kostka-Potocki et de l'architecte Pierre Aigner. Le stuc des intérieurs est dû à Virginius Bauman. De 1805 à 1815, on